

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Τμήμα Φιλολογίας

ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

5^η ΔΙΑΛΕΞΗ
Π. ΓΑΚΗΣ
gakis@sch.gr

Ρήματα που συμπληρώνονται από πρόταση

Από τις εξαρτημένες προτάσεις που χρησιμοποιούνται με λειτουργία συμπληρώματος, οι αναφορικές είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν με κάθε ρήμα που επιδέχεται ονομαστικό συμπλήρωμα:

Μαζέψτε τον σκύλο σας, γιατί τρώει ό,τι βρει μπροστά του.

Επαινούμε όσους το αξίζουν.

Θεωρεί εχθρό του οποιονδήποτε δεν του κάνει το χατίρι.

Με λειτουργία συμπληρώματος χρησιμοποιούνται επίσης πλάγιες ερωτηματικές, ενδοιαστικές και *ότι/πως* και *να*-συμπληρώματα. Οι προτάσεις αυτές χρησιμοποιούνται ως συμπληρώματα με ορισμένα ρήματα.

Ρήματα με πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις

Πριν κάνει τη διάγνωση, ρωτούσε πάντοτε τους ασθενείς τι ηλικία έχουν.

Τον ρώτησα αν θα έρθει μαζί μας το βράδυ.

Ρήματα με συμπλήρωμα με *ότι/πως*

Ορισμένα ρήματα συμπληρώνονται από πρόταση με τα *ότι/πως* ως αντικείμενο:

Τους είπα πως ήρθε η κατάλληλη στιγμή.

Νομίζεις ότι θα σε περιμένουμε πολύ ακόμη;

Ρήματα που συμπληρώνονται από πρόταση

Ορισμένα ρήματα συντάσσονται με συμπληρωματική πρόταση που εισάγεται με το να:

Ελπίζω να αλλάξει ο καιρός.

Δίστασε να μου πει την αλήθεια.

Το συμπλήρωμα με το να- συνδέεται κυρίως με ρήματα που χρησιμοποιούνται για τη δήλωση τής τροπικότητας:

Αρνούμαι να εκτελέσω μια εντολή, εφόσον δεν με πείθει.

Μην ντρέπεσαι να πεις την αλήθεια. Ό,τι έγινε, έγινε...

Ρήματα με ενδοιαστικές προτάσεις

Ορισμένα ρήματα συμπληρώνονται με ενδοιαστική πρόταση σε λειτουργία αντικειμένου:

Φοβάμαι μήπως περάσει ο ταχυδρόμος την ώρα που είμαι στη δουλειά.

Καθε φορά ανησυχεί μήπως του μείνει το αμάξι στην εθνική.

Ρήματα με εξαρτημένη πρόταση σε λειτουργία αντικειμένου

Ορισμένα τρισθενή ρήματα συμπληρώνονται από ένα ονοματικό στοιχείο και ένα προτασιακό συμπλήρωμα. Υπάρχουν δύο τάξεις ρημάτων:

- ρήματα που συμπληρώνονται με ένα εμπρόθετο αντικείμενο και ένα προτασιακό συμπλήρωμα: λέω σε κάποιον ότι...,
- ρήματα που συμπληρώνονται με ένα αντικείμενο σε αιτιατική και ένα προτασιακό συμπλήρωμα: βάζω κάποιον να...

Χαρακτηριστικά ρήματα που συμπληρώνονται με ένα εμπρόθετο αντικείμενο και μία συμπληρωματική πρόταση είναι ορισμένα ρήματα που δηλώνουν έκφραση ή μεταβίβαση γνώσης:

Ο δάσκαλος ανακοίνωσε στους μαθητές ότι το σχολείο δεν θα λειτουργήσει στις γιορτές.

Να μην πεις σε κανέναν ότι με είδες.

Τα ρήματα αυτά συμπληρώνονται κατ' αρχήν από το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται η έκφραση ή στο οποίο μεταβιβάζεται η γνώση, δηλαδή τον βιώνοντα. Ο μετέχων δηλώνεται από το έμμεσο αντικείμενο. Το δεύτερο συμπλήρωμα είναι συνήθως το περιεχόμενο της έκφρασης ή της γνώσης. Το συμπλήρωμα αυτό είναι συνήθως μια εξαρτημένη πρόταση με το ότι, που έχει λειτουργία άμεσου αντικειμένου. Σε άλλες χρήσεις μπορεί να αντικατασταθεί από ένα όνομα σε αιτιατική:

Αυτό το μυστικό δεν κάνει να το πεις σε κανέναν.

Ρήματα με 2 αιτιατικές

Διδάσκω τα παιδιά (άμεσο) χημεία (έμμεσο).

Μαθαίνω την αδερφή μου (άμεσο) ποδήλατο (έμμεσο).

Πήγα να ρωτήσω κάτι (έμμεσο) τον Γιάννη (άμεσο).

Κέρασα τους φίλους μου (άμεσο) ένα κρασί (έμμεσο).

Ορισμένα ρήματα χρησιμοποιούνται με δύο αντικείμενα σε αιτιατική, από τα οποία το ένα δηλώνει τον βιώνοντα ή τον αποδέκτη της δράσης. Το αντικείμενο αυτό έχει το χαρακτηριστικό του έμμεσου αντικειμένου, ότι δηλ. εισάγει στο μήνυμα έναν έμπυχο μετέχοντα. Ωστόσο, εμφανίζει τη συντακτική συμπεριφορά του άμεσου αντικειμένου, επειδή μόνο αυτό γίνεται υποκείμενο κατά τη μετατροπή της ενεργητικής διάθεσης σε παθητική και μόνο αυτό επιδέχεται αντωνυμική επανάληψη:

Τα παιδιά διδάσκονται χημεία.

Τα παιδιά τα δίδαξε χημεία ο/η...

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΜΗΝΥΜΑΤΟΣ

Προοπτικές του μηνύματος

Είδαμε στα δύο προηγούμενα κεφάλαια ότι το μήνυμα τής πρότασης αποτελείται κατ' αρχήν από έναν πυρήνα και από έναν αριθμό μετεχόντων:

Η επιτροπή θα εγκρίνει τις προσλήψεις.

Αυτό το μήνυμα μπορεί να διατυπωθεί με διαφορετικούς τρόπους. Για παράδειγμα, ο ομιλητής πιθανότατα θα προτιμήσει τη διατύπωση αυτή, αν το θέμα για το οποίο γίνεται λόγος είναι η επιτροπή:

Στην επιτροπή αυτή παραχωρήθηκαν ορισμένες ειδικές δικαιοδοσίες: 1. Η επιτροπή θα εγκρίνει τις προσλήψεις. 2. ...

Αν όμως το θέμα για το οποίο γίνεται λόγος είναι οι προσλήψεις, ο ομιλητής θα επιλέξει μάλλον μια άλλη διατύπωση τού ίδιου μηνύματος:

Αποφασίστηκε μια νέα διαδικασία για τις προσλήψεις. Κατ' αρχήν, οι προσλήψεις θα εγκρίνονται από την επιτροπή....

Προοπτικές του μηνύματος

Στην πρόταση αυτή, ο ομιλητής δηλώνει το ίδιο μήνυμα, από μια διαφορετική οπτική γωνία. Η πρόταση αυτή διαφοροποιείται ως προς τη **σύνταξη** της και ως προς τη **μορφή** τού ρήματος: οι **προσλήψεις** δηλώνονται ως υποκείμενο τής πρότασης και η επιτροπή ως ποιητικό αίτιο. Συγχρόνως, χρησιμοποιείται η μεσοπαθητική φωνή τού ρήματος, αντί για την ενεργητική.

Στο ίδιο περιβάλλον, ο ομιλητής μπορεί να χρησιμοποιήσει και μια άλλη διατύπωση χωρίς αλλαγή τής σύνταξης τής πρότασης:

Αποφασίστηκε μια νέα διαδικασία για τις προσλήψεις. Κατ' αρχήν, τις προσλήψεις θα τις εγκρίνει η επιτροπή...

Στη χρήση αυτή, εκείνο που αλλάζει είναι η σειρά των όρων τής πρότασης. Οι **προσλήψεις** δεν αλλάζουν συντακτική λειτουργία, αλλά τοποθετούνται στην αρχή τής πρότασης. Συγχρόνως γίνεται και αντωνυμική επανάληψη (τις).

Οι προτάσεις αυτές δηλώνουν το ίδιο μήνυμα από διαφορετική **προοπτική**: τα στοιχεία τής πρότασης οργανώνονται με διαφορετικό τρόπο, με αποτέλεσμα να διαφοροποιείται η πληροφοριακή αξία τους. Ο ομιλητής επιλέγει ανάλογα με το περιβάλλον και ανάλογα με το τι θέλει να προβάλλει μέσα στο μήνυμα.

Η λειτουργική προβολή της πρότασης

Η συντακτική προβολή και η σειρά των όρων, καθώς και μια σειρά από άλλες τεχνικές (επιτονισμός, λεξιλογικά μέσα κ.ά.), αποτελούν μέσα για τη διαφοροποίηση της πληροφοριακής αξίας των όρων της πρότασης. Ο ομιλητής χρησιμοποιεί τις τεχνικές αυτές για να διακρίνει:

- το θέμα για το οποίο μιλάει και το σχόλιο που κάνει γι' αυτό:

[Στη γειτονιά μου έχει ένα μεγάλο άδειο οικόπεδο] Αυτό το οικόπεδο (θέμα) θα το διαμορφώσουν σε παιδική χαρά (σχόλιο)

- αυτό που θέλει να τονίσει (εστία):

Σε παιδική χαρά θα το διαμορφώσουν αυτό το οικόπεδο.

Η σειρά των όρων

Στα Νέα Ελληνικά, η σειρά των όρων τής πρότασης δεν είναι αυστηρά καθορισμένη: διαφορετικοί τύποι πρότασης χρησιμοποιούνται με διαφορετικές χαρακτηριστικές σειρές όρων. Για παράδειγμα, στην πρόταση:

Το καράβι έριξε άγκυρα.

η πιο ‘φυσική’ σειρά είναι η σειρά υποκείμενο-ρήμα, ενώ στην πρόταση:

Έρχεται καταιγίδα.

η πιο ‘φυσική’ σειρά των όρων είναι η σειρά ρήμα-υποκείμενο.

Προκειμένου να αποδώσει διαφορετικές προοπτικές τού μηνύματος, ο ομιλητής τροποποιεί τη σειρά που είναι για κάθε τύπο πρότασης η πιο ‘φυσική’:

Άγκυρα έριξε το καράβι.

Καταιγίδα έρχεται.

Συντακτική προβολή των μετεχόντων

Όπως είδαμε στο κεφάλαιο για τους μετέχοντες (βλ. § 164 κ.εξ.), οι σημασιολογικοί ρόλοι (δράστης, δέκτης κ.ά.) δεν δηλώνονται πάντοτε με την ίδια συντακτική λειτουργία (υποκείμενο, αντικείμενο κ.ά.):

Η νεαρή δημοσιογράφος αποκάλυψε τη συνωμοσία.

Η συνωμοσία αποκαλύφθηκε από τη νεαρή δημοσιογράφο.

Το μήνυμα που δηλώνεται από τις δύο προτάσεις είναι το ίδιο. Στην πρώτη πρόταση, ο **δέκτης** δηλώνεται από το αντικείμενο (*τη συνωμοσία*) και στη δεύτερη από το υποκείμενο (*η συνωμοσία*). Αντίστοιχα, ο **δράστης** δηλώνεται στην πρώτη πρόταση με το υποκείμενο (*η δημοσιογράφος*) και στη δεύτερη με το προθετικό σύνολο (*από τη δημοσιογράφο*). Συγχρόνως, ενώ και στις δύο προτάσεις χρησιμοποιείται το ίδιο ρήμα, στην πρώτη ο τύπος είναι ενεργητικός (*αποκάλυψε*), ενώ στη δεύτερη μεσοπαθητικός (*αποκαλύφθηκε*).

Ενεργητική διάθεση

Το υποκείμενο ρημάτων με ενεργητική διάθεση δηλώνει κυρίως τον **δράστη**, αλλά και οποιοδήποτε άλλον μετέχοντα που επηρεάζει τη δράση (π.χ. η αιτία). Τα ρήματα που έχουν και τις δύο φωνές δηλώνουν την ενεργητική διάθεση με τη μορφολογία τής ενεργητικής φωνής:

Ο μηχανικός επισκεύασε το αυτοκίνητο.

Ένας ιδιωτικός ντετέκτιβ παρακολουθεί τον Γιάννη.

Η πολλή ζέστη έλειωσε το βούτυρο.

{ Υπάρχουν όμως πολλά ρήματα (τα λεγόμενα «αποθετικά») που σχηματίζουν μόνο μεσοπαθητικούς τύπους, αλλά έχουν ενεργητική διάθεση:

Ο Αλέξης εκμεταλλεύεται στυγνά τον αδερφό του.

Παθητική διάθεση

Το υποκείμενο των ρημάτων παθητικής διάθεσης δηλώνει κυρίως τον **δέκτη**. Ο δράστης, αν χρειάζεται, δηλώνεται με ένα προθετικό σύνολο, συνήθως με την πρόθεση *από*, το οποίο ονομάζεται *ποιητικό αίτιο*. Όταν το ρήμα που χρησιμοποιείται έχει και τις δύο φωνές, εμφανίζεται σε μεσοπαθητικό τύπο:

Το αυτοκίνητο επισκευάστηκε (από τον μηχανικό).

Ο Γιάννης παρακολουθείται (από έναν ιδιωτικό ντετέκτιβ).

Υπάρχουν όμως αρκετά ρήματα που δεν σχηματίζουν μεσοπαθητικούς τύπους, αλλά που οι ενεργητικοί τους τύποι χρησιμοποιούνται και με παθητική σημασία:

Το βούτυρο έλειψε από την πολλή ζέστη.

Μέση διάθεση

Η διάθεση αυτή ονομάστηκε «μέση» ακριβώς επειδή έχει χαρακτηριστικά και των δύο άλλων διαθέσεων. Το υποκείμενο τού κατά κανόνα μεσοπαθητικού ρήματος, δηλώνει έναν μετέχοντα που επηρεάζει τη δράση ή την κατάσταση και συγχρόνως επηρεάζεται από αυτήν. Το υποκείμενο είναι δηλαδή συγχρόνως δράστης και δέκτης:

Ο Γιάννης κοιτάζεται στον καθρέφτη.

Ο μηχανικός πλύθηκε και ξυρίστηκε.

ΔΙΑΘΕΣΗ:	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ	ΠΑΘΗΤΙΚΗ	ΜΕΣΗ
Το υποκείμενο:			
επηρεάζει τη δράση (δράστης)	+	-	+
επηρεάζεται από τη δράση (δέκτης)	-	+	+

Δήλωση προοπτικών μηνύματος

A. Η φωνή τού ρήματος

Στην πιο χαρακτηριστική περίπτωση, η αλλαγή τής συντακτικής λειτουργίας των μετεχόντων συνδυάζεται με την αλλαγή τής φωνής τού ρήματος, που σημαίνει μεταβολή τής διάθεσης τού ρήματος. Η μεταβολή αυτή εξυπηρετεί τη δήλωση τού μηνύματος από διαφορετικές προοπτικές με έναν μεγάλο αριθμό ρημάτων (βλ. § 278-299):

*Ο πρόεδρος τής επιτροπής ανακοίνωσε χθες την απόφαση.
Η απόφαση ανακοινώθηκε χθες (από τον πρόεδρο τής επιτροπής).*

B. Ρήματα με δύο συντάξεις χωρίς αλλαγή φωνής

Με ορισμένα ρήματα είναι δυνατή η αλλαγή τής προοπτικής χωρίς αλλαγή φωνής (βλ. § 300-309):

*Ο αέρας έσβησε τα κεριά.
Τα κεριά έσβησαν (από τον αέρα).*

Γ. Ρηματικά ζεύγη

Η αλλαγή τής προοπτικής γίνεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, και με την αλλαγή τού ρήματος (βλ. § 310):

*Ο βοσκός κατέβασε τα πρόβατα στον κάμπο (κατεβάζω).
Τα πρόβατα κατέβηκαν στον κάμπο (κατεβαίνω).*

Δήλωση προοπτικών μηνύματος

Δ. Μετοχές σε -μένος, -η, -ο

Για την επίτευξη διαφορετικής προοπτικής χρησιμεύει και ο σχηματισμός περιφραστικού κατηγορήματος με το συνδετικό ρήμα *είμαι* και τη μετοχή σε -μένος, -η, -ο (βλ. § 311-314):

Οι μάστορες έχουν ήδη βάψει τα κουφώματα.

Τα κουφώματα είναι ήδη βαμμένα.

Ε. Απρόσωπη σύνταξη

Την αλλαγή τής προοπτικής τού μηνύματος χωρίς τροποποίηση τού ρήματος εξυπηρετεί σε ορισμένες περιπτώσεις και η απρόσωπη σύνταξη (βλ. § 315-318):

Το κέντρο τής Αθήνας έχει πολλή κίνηση σήμερα.

Στο κέντρο τής Αθήνας έχει πολλή κίνηση σήμερα.

Εξαρτημένη πρόταση ως αντικείμενο

Ορισμένα ρήματα συμπληρώνονται με εξαρτημένη πρόταση με το *ότι* ή το *να* με λειτουργία αντικειμένου (βλ. § 245-249). Ο ομιλητής χρησιμοποιεί την παθητική διάθεση για να προβάλλει την εξαρτημένη πρόταση ως υποκείμενο:

Οι επιστήμονες διαπίστωσαν ότι η θερμοκρασία της Γης σταδιακά μειώνεται.

Διαπιστώθηκε (από τους επιστήμονες) ότι η θερμοκρασία της Γης σταδιακά μειώνεται.

Η επιτροπή αποφάσισε να αναβληθούν οι προαγωγές.

Αποφασίστηκε να αναβληθούν οι προαγωγές.

Ορισμένα από τα τρισθενή ρήματα συμπληρώνονται με ένα ονοματικό στοιχείο και μία **εξαρτημένη πρόταση** με τα *ότι*, *πως* ή *να*. Τα ρήματα αυτά διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

– ρήματα όπως τα *αναγκάζω* και *πείθω*, που συμπληρώνονται από ένα ονοματικό στοιχείο σε αιτιατική και την εξαρτημένη πρόταση: *αναγκάζω κάποιον να κάνει κάτι και πείθω κάποιον ότι συμβαίνει κάτι,*

– ρήματα όπως τα *επιβάλλω* και *λέω*, που συμπληρώνονται από ένα προθετικό σύνολο και την εξαρτημένη πρόταση: *επιβάλλω σε κάποιον να κάνει κάτι και λέω σε κάποιον ότι συμβαίνει κάτι.*

Εξαρτημένη πρόταση ως αντικείμενο

Με τα ρήματα τού τύπου *αναγκάζω* και *πείθω*, το ονοματικό στοιχείο σε αιτιατική θεωρείται ως το άμεσο αντικείμενο τής ενεργητικής διάθεσης. Ο ομιλητής χρησιμοποιεί την παθητική διάθεση, για να προβάλλει αυτό το ονοματικό στοιχείο ως υποκείμενο:

Ειδοποίησαν τα γειτονικά πλοία να σπεύσουν σε βοήθεια.

Τα γειτονικά πλοία ειδοποιήθηκαν να σπεύσουν σε βοήθεια.

Οι γείτονες εμπόδισαν τον κλέφτη να μπει στο σπίτι.

Ο κλέφτης εμποδίστηκε να μπει στο σπίτι από τους γείτονες.

Σπανιότερα, ορισμένα ρήματα προσφέρουν τη δυνατότητα τής προβολής τού έμμεσου αντικειμένου ως υποκειμένου:

Η τράπεζα δεν έχει ακόμη πληρώσει τις υπερωρίες τού Μαρτίου στους εργαζομένους.

Οι εργαζόμενοι δεν έχουν ακόμη πληρωθεί τις υπερωρίες τού Μαρτίου.

Ο μάρτυρας φόρτωσε στον διαρρήκτη την ευθύνη για ένα σωρό εγκλήματα.

Ο διαρρήκτης φορτώθηκε την ευθύνη για ένα σωρό εγκλήματα.

Ιδιαίτερες περιπτώσεις

Ιδιαίτερη είναι η περίπτωση ρημάτων που δηλώνουν συναίσθημα ή γνώση και συμπληρώνονται στην ενεργητική διάθεση με ένα αντικείμενο που δηλώνει τον βιώνοντα (π.χ. *κάτι ενδιαφέρει κάποιον, κάτι εντυπωσιάζει κάποιον*). Το υποκείμενο των ρημάτων αυτών στην ενεργητική διάθεση δηλώνει την **αιτία** ή την **πηγή** που προκαλεί το συναίσθημα ή τη γνώση:

Τη Μαίρη την ενδιαφέρουν τα πολιτικά.

Δεν σε νοιάζει καθόλου τι θα γίνει με τις εξετάσεις;

Κατά την παθητική διάθεση ο μετέχων αυτός δεν δηλώνεται με ποιητικό αίτιο, αλλά με ένα συμπλήρωμα με την πρόθεση για:

Η Μαίρη ενδιαφέρεται για τα πολιτικά.

Δεν νοιάζεσαι καθόλου για το τι θα γίνει με τις εξετάσεις;

Με άλλα ρήματα, όπως π.χ. το *απογοητεύομαι*, είναι δυνατή η χρήση διαφορετικών συμπληρωμάτων:

Η κυβέρνηση απογοήτευσε τους πολίτες.

Οι πολίτες απογοητεύθηκαν από την κυβέρνηση.

Οι πολίτες απογοητεύθηκαν με την κυβέρνηση.

Ιδιαίτερες περιπτώσεις

Με ορισμένα ρήματα, το υποκείμενο τής ενεργητικής διάθεσης αντιστοιχεί στην παθητική διάθεση με ένα συμπλήρωμα τού τόπου:

Το μεγάλο κύτταρο ενσωματώνει το μικρό.

Το μικρό κύτταρο ενσωματώνεται στο μεγάλο κύτταρο.

Κάθε πακέτο περιέχει είκοσι αντίτυπα.

Είκοσι αντίτυπα περιέχονται σε κάθε πακέτο.

Η τιμή περιλαμβάνει επίσης την εγκατάσταση των προγραμμάτων.

Η εγκατάσταση των προγραμμάτων περιλαμβάνεται επίσης στην τιμή.

ΑΥΤΟΠΑΘΕΙΑ - ΑΛΛΗΛΟΠΑΘΕΙΑ

Αυτοπάθεια

Η πρωτοτυπική έκφραση τής αυτοπάθειας πραγματοποιείται με τη χρήση μεσοπαθητικών τύπων, των οποίων το υποκείμενο δηλώνει τον δράστη, που είναι ταυτόχρονα και ο δέκτης τής δράσης. Ο δράστης μπορεί να επιτελεί μια δράση, με την οποία επηρεάζει τον εαυτό του. Στη δράση αυτού τού τύπου, ο δράστης αποτελεί ταυτόχρονα και τον δέκτη τής δράσης. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται **αυτοπάθεια**.

*Η Άλκηστη όλη μέρα χτενίζεται, βάφεται και κοιτάζεται στον καθρέφτη.
Πάλι πασαλείφτηκες με τις μαρμελάδες.*

Η αυτοπάθεια μπορεί επίσης να δηλωθεί με ένα ενεργητικό μεταβατικό ρήμα, το οποίο συμπληρώνεται από την αυτοπαθή αντωνυμία (τον εαυτό του):

*Κλείστηκε σπίτι για να τιμωρήσει τον εαυτό του.
Πρέπει να φροντίζεις και λίγο τον εαυτό σου.*

Ρήματα που χρησιμοποιούνται ως μέσα αυτοπαθή

Τα κατεξοχήν ρήματα που χρησιμοποιούνται σε μέση αυτοπαθή διάθεση είναι τα ρήματα που δηλώνουν σωματική φροντίδα. Ο ομιλητής χρησιμοποιεί τη μέση διάθεση για να δηλώσει τη φροντίδα με την οποία ένας δράστης 'επηρεάζει' τον ίδιο του τον εαυτό:

*Για να κρατήσεις τη φόρμά σου πρέπει να γυμνάζεσαι συχνότερα.
(ενν. «να γυμνάζεις τον εαυτό σου»)*

Ενίσχυση αυτοπάθειας με προσδιορισμούς

Η δήλωση τής αυτοπάθειας μπορεί να ενισχυθεί με τους προσδιορισμούς (από) μόνος του, μοναχός του, ο ίδιος κ.ά. (με λειτουργία επιρρηματικού κατηγορουμένου). Ο ομιλητής χρησιμοποιεί τους προσδιορισμούς αυτούς, είτε για να προβάλλει την αυτοπάθεια (έμφαση) είτε για να διακρίνει την αυτοπάθεια από την παθητική διάθεση (αντιδιαστολή), κυρίως σε προτάσεις στις οποίες υπάρχει ενδεχόμενο αμφισημίας:

- Ο διαρρήκτης παραδόθηκε στην αστυνομία από τους γείτονες.
(παθητική διάθεση)*
- Ο διαρρήκτης παραδόθηκε μόνος του στην αστυνομία.
(αυτοπαθητική διάθεση)*

Για τη δήλωση τής αυτοπάθειας χρησιμοποιείται με αρκετά ρήματα το α' συνθετικό αυτο-:

- Ο υπουργός αυτοδιαφημίζεται.*
- Αυτοκαταστρέφεται με το κάπνισμα.*
- Ο άνθρωπος αυτός αυτοσυντηρείται από τότε που ήταν δώδεκα χρονών.*

Αλληλοπάθεια

Αυτός ο τύπος δράσης περιλαμβάνει δύο δράστες που αλληλοεπηρεάζονται. Κάθε δράστης αποτελεί ταυτόχρονα και τον δέκτη της δράσης.

Ο ομιλητής, προκειμένου να δηλώσει αλληλοπάθεια, χρησιμοποιεί κυρίως τη μεσοπαθητική φωνή τού ρήματος. Το ρήμα είναι πάντα σε πληθυντικό αριθμό και υπάρχουν τουλάχιστον δύο υποκείμενα (είτε ως ξεχωριστά υποκείμενα είτε ως πληθυντικός αριθμός):

Ο Αποστόλης και η Ειρήνη αγκαλιάζονται.

(ενν. «η Ειρήνη αγκαλιάζει τον Αποστόλη και ο Αποστόλης την Ειρήνη»)

Η δήμαρχος και ο δάσκαλος χαιρετήθηκαν.

(ενν. η «δήμαρχος χαιρέτησε τον δάσκαλο και ο δάσκαλος τη δήμαρχο»)

Εμείς αγαπιόμαστε. (ενν. «εγώ αγαπάω αυτόν και αυτός εμένα)

Ενίσχυση αλληλοπάθειας με προσδιορισμούς

Για την ενίσχυση τής αλληλοπάθειας χρησιμοποιούνται ο προσδιορισμός μεταξύ με προσωπική αντωνυμία (μεταξύ μας, μεταξύ σας, μεταξύ τους), και οι φράσεις ο ένας τον άλλον, ο ένας με τον άλλον, ο ένας στον άλλον, ο ένας εναντίον του άλλου, ο ένας από τον άλλον κ.ά.:

- *Η δήμαρχος και ο δάσκαλος χαιρέτησαν ο ένας τον άλλον.*
- *Οι μαθητές καβγαδίζουν ο ένας με τον άλλον για να περνάει η ώρα.*
- *Η μάνα του και ο πατέρας του συμφωνούν σε πολλά πράγματα μεταξύ τους.*

Με τα στοιχεία αυτά ο ομιλητής μπορεί να δηλώσει αλληλοπάθεια με οποιοδήποτε μεταβατικό ρήμα:

- *Οι μαθητές έκαναν ο ένας στον άλλον μικρά δώρα για τα Χριστούγεννα.*
- *Οι δύο κατηγορούμενοι προσπάθησαν να κατηγορήσουν ο ένας τον άλλον.*

Για τη δήλωση τής αλληλοπάθειας χρησιμοποιείται με πολλά ρήματα, κυρίως μεσοπαθητικής φωνής, το α' συνθετικό αλληλο-:

- *Υγεία και διατροφή αλληλοεξαρτώνται.*
- *Οι οπαδοί των δύο αντιπάλων αλληλοβορίζονταν από τις απέναντι εξέδρες.*

ΕΡΓΑΣΤΙΚΑ (ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΙΚΑ ΡΗΜΑΤΑ)

Ρήματα με 2 συντάξεις χωρίς αλλαγή φωνής

Ορισμένα ρήματα επιτρέπουν το ίδιο επικοινωνιακό αποτέλεσμα, δηλαδή την προβολή τού δέκτη και τη μη προβολή ή και παράλειψη τού δράστη, χωρίς αλλαγή φωνής:

Ο αέρας άνοιξε την πόρτα.

Η πόρτα άνοιξε (από τον αέρα).

Έσπασε τη λάμπα.

Η λάμπα έσπασε.

Πρόκειται για ρήματα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μεταβατικά (ο αέρας άνοιξε την πόρτα) και ως αμετάβατα (η πόρτα άνοιξε). Εκτός όμως από τη μεταβατικότητα, αλλάζει και ο σημασιολογικός ρόλος τού υποκειμένου τού ρήματος. Στις αμετάβατες χρήσεις ο σημασιολογικός ρόλος τού υποκειμένου (ο ρόλος τού δέκτη) είναι ο ίδιος με τον ρόλο τού αντικείμενου στη μεταβατική χρήση, όπως ακριβώς συμβαίνει και με την παθητικοποίηση: ο όρος πόρτα ως αντικείμενο στη μεταβατική χρήση και ως υποκείμενο στην αμετάβατη χρήση αντιπροσωπεύει και στις δύο περιπτώσεις τον δέκτη τής δράσης, που δηλώνεται από το ρήμα ανοίγω.

Ρήματα με 2 συντάξεις χωρίς αλλαγή φωνής

Διακρίνονται δύο κατηγορίες τέτοιων ρημάτων:

- ρήματα που έχουν ως βασική χρήση τη μεταβατική (π.χ. κάποιος ανοίγει κάτι - κάτι ανοίγει). Τα ρήματα αυτά ονομάζονται **εργαστικά**.
- ρήματα που έχουν ως βασική χρήση την αμετάβατη (π.χ. κάποιος θυμώνει - κάτι θυμώνει κάποιον). Τα ρήματα αυτά ονομάζονται **μεταβι-
· βαστικά**.

Τα εργασιακά ρήματα

Ορισμένα ρήματα, που κατεξοχήν χρησιμοποιούνται ως μεταβατικά (με ενεργητική διάθεση), μπορούν να χρησιμοποιηθούν χωρίς αλλαγή φωνής ως αμετάβατα:

Ο θυρωρός χτύπησε το κουδούνι.

Το κουδούνι χτύπησε.

Ξέρεις πώς θα καθαρίσω τα μεταξωτά;

Τα μεταξωτά δεν καθαρίζουν εύκολα.

Κάποιος άναψε το φως στη βεράντα.

Το φως στη βεράντα άναψε.

Οι μαγαζάτορες κλείνουν τα μαγαζιά στις οκτώ.

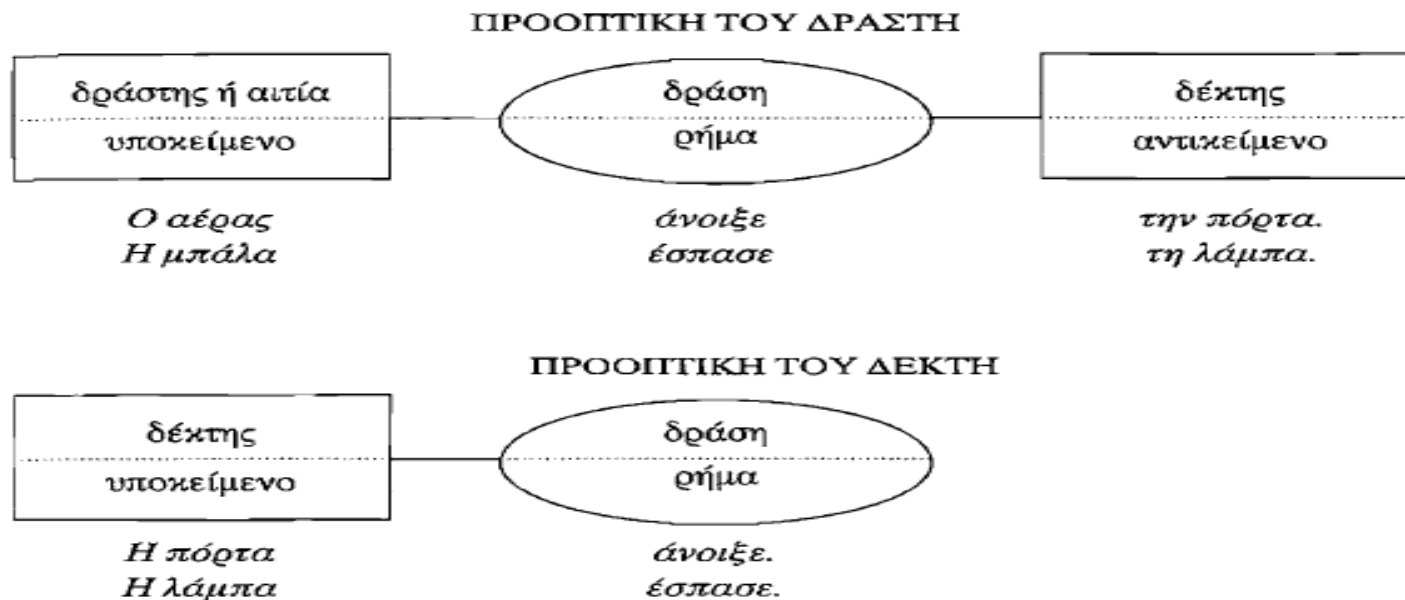
Τα μαγαζιά κλείνουν στις οκτώ.

Τα ρήματα αυτά στη μεταβατική χρήση τους συνδυάζονται με δύο μετέχοντες: τον **δράστη** με τη λειτουργία υποκειμένου και τον **δέκτη** με λειτουργία αντικειμένου. Στην αμετάβατη χρήση τους προβάλλουν τον δέκτη, ο οποίος έτσι δηλώνεται με τη λειτουργία τού υποκειμένου. Επειδή η προβολή τού δέκτη με τη λειτουργία τού υποκειμένου είναι δομικό χαρακτηριστικό των γλωσσών που τυπολογικά ορίζονται ως γλώσσες με εργασιακή σύνταξη¹, τα ρήματα αυτά τα ονομάζουμε **εργασιακά ρήματα**.

1. Τέτοιες γλώσσες είναι π.χ. η Βασκική (Ισπανία-Γαλλία), η Ντζιρμτάλ (Αυστραλία) κ.ά.

Προοπτική μηνύματος με εργασιακά ρήματα

Η χρήση των ρημάτων αυτών ως μεταβατικών και ως αμετάβατων αντιστοιχεί προς την ενεργητική και παθητική διάθεση: στη μεν μεταβατική χρήση δηλώνουν το μήνυμα από την οπτική γωνία του δράστη², στη δε αμετάβατη χρήση δηλώνουν το μήνυμα από την οπτική γωνία του δέκτη:

Εργαστικά ρήματα

Κατά την αμετάβατη χρήση τους τα εργαστικά ρήματα δεν επιδέχονται δήλωση τού δράστη, σε αντίθεση με τα παθητικής φωνής ρήματα με τα οποία η δήλωση τού δράστη μπορεί να γίνεται μέσω τού ποιητικού αιτίου:

Ο Γιάννης άνοιξε την πόρτα.

() Η πόρτα άνοιξε από τον Γιάννη.*

Η πόρτα ανοίχτηκε από τον Γιάννη. (ποιητικό αίτιο)

Σκόρπισα τα χαρτιά.

() Τα χαρτιά σκόρπισαν από μένα.*

Τα χαρτιά σκορπίστηκαν από την καθαρίστρια. (ποιητικό αίτιο)

Στα εργαστικά ρήματα, ενώ δεν δηλώνεται ο δράστης, είναι δυνατή η δήλωση τής αιτίας, δηλ. η δήλωση ενός μη έμψυχου δράστη:

Το χτύπημα άνοιξε την πόρτα.

Η πόρτα άνοιξε από το χτύπημα.

Ο αέρας σκόρπισε τα χαρτιά.

Τα χαρτιά σκόρπισαν από τον αέρα.

Τα μεταβιβαστικά ρήματα

Τα ρήματα αυτά χρησιμοποιούνται ως αμετάβαρα, δηλώνοντας μια δράση με την οποία συνδέεται ένας μόνο μετέχων (συνήθως ένας μετέχων που επηρεάζεται από τη δράση, ένας δέκτης ή ένας βιώνων), εκφράζουν δηλαδή παθητική διάθεση. Στη μεταβατική χρήση τους δηλώνουν κάτι που συντελεί ή κάποιον που ενεργεί ώστε να πραγματοποιηθεί μια δράση. Συγκεκριμένα δηλώνουν: την **αιτία** που προκαλεί τη δράση (τον *γέρασαν οι σκοτούρες*) ή τον δράστη που ελέγχει την εκτέλεση τής δράσης (*οι γονείς μεγάλωσαν τα παιδιά*). Ο δέκτης ή βιώνων που δηλώνεται από το υποκείμενο τής αμετάβατης χρήσης, τίθεται κατά τη μεταβατική χρήση σε δεύτερο πλάνο και δηλώνεται από το αντικείμενο, πράγμα που είναι χαρακτηριστικό τής ενεργητικής διάθεσης. Τα ρήματα αυτά ονομάζονται **μεταβιβαστικά**.

Γέρασε πριν τής ώρας του από τις σκοτούρες.

Οι σκοτούρες τον γέρασαν πριν τής ώρας του.

Τα παιδιά μεγάλωσαν πλουσιοπάροχα, χάρη στις θυσίες των γονιών τους.

Οι γονείς αυτοί μεγάλωσαν τα παιδιά τους πλουσιοπάροχα.

Απρόσωπη σύνταξη

Ο ομιλητής μπορεί να χρησιμοποιήσει ορισμένα ρήματα ως απρόσωπα, προκειμένου να τοποθετήσει στο περιθώριο τού μηνύματος τον μετέχοντα που δηλώνεται από το υποκείμενο:

Μυρίζει πολύ έντονα στη στάνη. (αντί Μυρίζει πολύ έντονα η στάνη.)

Έχει καθόλου νερό στο ψυγείο; (αντί Έχει καθόλου νερό το ψυγείο;)

Η διαφορά ανάμεσα στην απρόσωπη σύνταξη και στις προτάσεις με λεξικό υποκείμενο (*η στάνη, το ψυγείο*) είναι η αλλαγή τής προοπτικής τού μηνύματος. Ο ομιλητής χρησιμοποιεί την απρόσωπη σύνταξη, όταν θέλει να τοποθετήσει σε δεύτερη μοίρα τον μετέχοντα που δηλώνεται από το υποκείμενο τής προσωπικής σύνταξης (*η στάνη μυρίζει, το ψυγείο έχει...*).

Απρόσωπη σύνταξη

Η απρόσωπη σύνταξη χρησιμοποιείται συχνά και με τα ρήματα που δηλώνουν **αίσθηση** ή **συναίσθημα**. Ο ομιλητής χρησιμοποιεί την απρόσωπη σύνταξη, για να τοποθετήσει σε δεύτερη μοίρα τον μετέχοντα, που δηλώνει την αιτία-πηγή τής αίσθησης ή τού συναισθήματος (και ο οποίος δηλώνεται από το υποκείμενο τής ενεργητικής διάθεσης). Με τα ρήματα αυτά η απρόσωπη σύνταξη πληροί την ίδια επικοινωνιακή λειτουργία με την παθητικοποίηση:

Δε σε νοιάζει καθόλου για την υγεία σου; (απρόσωπη σύνταξη)

Δεν νοιάζεσαι καθόλου για την υγεία σου; (παθητικοποίηση)

Μη σε στενοχωρεί για τις εκλογές! Ούτως ή άλλως τις είχαμε χαμένες.

(απρόσωπη σύνταξη)

Μη στενοχωριέσαι για τις εκλογές! Ούτως ή άλλως τις είχαμε

χαμένες. (παθητικοποίηση)

Η Λειτουργική προοπτική της πρότασης

Οι συντακτικές τεχνικές για την προβολή των όρων τής πρότασης, η σειρά των όρων και ορισμένα από τα προσωδιακά χαρακτηριστικά τής πρότασης (επιτονισμός, αιχμή, παύση κ.ά.) έχουμε αναφέρει ότι είναι τα μέσα που χρησιμοποιεί ο ομιλητής για την απόδοση διαφορετικής πληροφοριακής αξίας στους όρους τής πρότασης. Η οργάνωση κάθε πρότασης σύμφωνα με την πληροφοριακή αξία των όρων τής αποτελεί τη λειτουργική προοπτική τής πρότασης. Οι κυριότερες έννοιες στην οργάνωση τής πληροφορίας τής πρότασης είναι οι ακόλουθες:

- η διάκριση γνωστής και νέας πληροφορίας
- το θέμα τής πρότασης
- η εστία τής πρότασης.

Η γνωστή και άγνωστη πληροφορία

Ένα μέρος της πρότασης φέρει πληροφορίες που θεωρούνται από τον ομιλητή ως γνωστές στον αποδέκτη του κειμένου, είτε διότι αναφέρθηκαν προηγουμένως στο κείμενο είτε γιατί προϋποτίθενται από τις γενικές του γνώσεις. Το μέρος αυτό της πρότασης που εκλαμβάνεται ως δεδομένο είναι η γνωστή πληροφορία. Η ‘ουδέτερη’ θέση της γνωστής πληροφορίας (όταν η πρόταση δεν εκφωνείται με χαρακτηρισμένο επιτονισμό) είναι στην αρχή της πρότασης:

[Στη γειτονιά μου έχει ένα μεγάλο άδειο οικόπεδο.] Αυτό το οικόπεδο θα το διαμορφώσουν σε παιδική χαρά.

[Θυμάσαι την παραλία με τα κόκκινα βότσαλα στη Σίφνο;] Σε αυτή την παραλία φτειάξανε μια τεράστια προβλήτα.

Η γνωστή και άγνωστη πληροφορία

Ένα μέρος τής πρότασης φέρει πληροφορίες που εισάγονται για πρώτη φορά στην επικοινωνία ή που θεωρούνται από τον ομιλητή ως άγνωστες στον αποδέκτη. Το μέρος αυτό τής πρότασης ονομάζεται νέα πληροφορία και η ‘ουδέτερη’ θέση της είναι στο τέλος τής πρότασης:

[Στη γειτονιά μου έχει ένα μεγάλο άδειο οικόπεδο.] Αυτό το οικόπεδο θα το διαμορφώσουν σε παιδική χαρά.

[Θυμάσαι την παραλία με τα κόκκινα βότσαλα στη Σίφνο;] Σε αυτή την παραλία φτειάξανε μια τεράστια προβλήτα.

Η τοποθέτηση τής γνωστής πληροφορίας στην αρχή και τής νέας πληροφορίας στο τέλος τής πρότασης ακολουθεί μια γενικότερη επικοινωνιακή τακτική, τη διατύπωση τού μηνύματος με βαθμιαία αύξηση τού ενδιαφέροντος ή τής πληροφορητικότητάς του: η πρόταση ξεκινάει από τα λιγότερο και καταλήγει στα περισσότερα ενδιαφέροντα για την επικοινωνία στοιχεία.

Θέμα και σειρά των όρων

Θέμα και σειρά των όρων

Το θέμα τοποθετείται, κατά κανόνα, στην αρχή τής πρότασης:

[...και το Στρατηγείο διατάσσει έναν ταγματάρχη να ανατινάξει μια γέφυρα.] Η καταστροφή τής γέφυρας θα δυσχεράνει την επέλαση των Συμμάχων.

[Η επιτυχία τού Σ. οφείλεται στον πόλεμο.] Κατά τη διάρκεια τού πολέμου ο στρατηγός είχε εργαστεί στις δημόσιες σχέσεις τού ναυτικού.

Προσωδιακά χαρακτηριστικά τού θέματος

Στον προφορικό λόγο, το θέμα χαρακτηρίζεται κατ' αρχήν από χαμηλό επιτονισμό. Προκειμένου να διακριθεί το θέμα από το σχόλιο τής πρότασης, χρησιμοποιείται συχνά μια μικρή παύση (#). Μετά την παύση, η φωνή ανυψώνεται (↑) για την εκφώνηση τού σχολίου:

Το καλοκαίρι # ↑δεν φύγαμε από την Αθήνα.

Οι νέοι μας γείτονες # ↑κάνουν συνέχεια θόρυβο.

Θέμα και σειρά των όρων

Η τάση τού θέματος να δηλωθεί με λειτουργία υποκειμένου μπορεί να εξυπηρετηθεί από τις διάφορες συντακτικές τεχνικές για την προβολή των μετεχόντων τού μηνύματος. Η μετατροπή τής ενεργητικής διάθεσης σε παθητική, λ.χ., συχνά χρησιμοποιείται για τη μετατροπή τού αντικειμένου σε θέμα τής πρότασης:

[Ποικίλες δραστηριότητες έχει αναπτύξει τον τελευταίο καιρό ο Σύλλογος των Φίλων τού Βουνού.] Στις 11 Αυγούστου, ο σύλλογος (: θέμα) οργανώνει συναυλία με ορχήστρες παραδοσιακής μουσικής στους πρόποδες τής Πάρνηθας.

[Συναυλία με ορχήστρες παραδοσιακής μουσικής θα δοθεί στις 11 Αυγούστου στους πρόποδες τής Πάρνηθας.] Η συναυλία (: θέμα) οργανώνεται από τον Σύλλογο των Φίλων τού Βουνού.

Θέμα και σειρά των όρων

Αυτή είναι η πρωτοτυπική περίπτωση: ο ομιλητής τείνει να δηλώσει το θέμα με λειτουργία υποκειμένου. Σε πολλές χρήσεις, όμως, εισάγει το θέμα τής πρότασης με άλλες συντακτικές λειτουργίες:

Ωραία γλυκά βρίσκεις μόνο στα συνοικιακά ζαχαροπλαστεία.
(θέμα: αντικείμενο)

Σιν είναι το επώνυμό μου (θέμα: κατηγορούμενο). Το μικρό μου είναι Γιογκ-Μιν (νέο θέμα: υποκείμενο).

Τα γλυκά δεν με συγκινούν (θέμα: υποκείμενο), αλλά τα παγωτά τα λατρεύω (θέμα: αντικείμενο).

Ως εισόδημα υπολογίζει η εφορία μόνο ό,τι δηλώνεις. (θέμα: κατηγορούμενο τού αντικειμένου)

Στις βόρειες χώρες είναι και η μέρα μικρότερη. (θέμα: εμπρόθετος προσδιορισμός)

Ότι δεν θέλησε να με καλέσει στον γάμο του, δεν το ξέχασα, αλλά δεν θέλω να του δώσω μεγαλύτερη έκταση. (θέμα: εξαρτημένη πρόταση)

Αντωνυμική επανάληψη

Αντωνυμική επανάληψη είναι η επανάληψη τού αδύνατου τύπου τής προσωπικής αντωνυμίας πριν (πρόταξη ή πρόληψη) ή μετά (επίταξη) από το αντικείμενο. Όταν το θέμα τής πρότασης δηλώνεται με λειτουργία αντικειμένου, χαρακτηρίζεται από αντωνυμική επανάληψη:

Ό,τι περισσεύει, το πετάς.

Τα πρώτα του ποιήματα τα έγραψε σε ηλικία 12 χρονών.

Το τηλεγράφημα πρέπει να το στείλεις αμέσως.

Το βρήκα επιτέλους... εκείνο το ρολόι που σου 'λεγα.

Αντωνυμική επανάληψη

Η αντωνυμική επανάληψη μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε κάθε πρόταση με αντικείμενο. Σε ορισμένους τύπους προτάσεων είναι **υποχρεωτική**:

- όταν το αντικείμενο αποτελεί μέρος της γνωστής πληροφορίας της πρότασης και τοποθετείται πριν από το ρήμα (πρόταξη τού αντικειμένου):
 - Πώς να σου φτειιάξω τον καφέ;
 - Τον καφέ τον πίνω σκέτο.
 - (*) – Τον καφέ πίνω σκέτο.
 - Πόσον καιρό το έχεις το αυτοκίνητο;
 - Το αυτοκίνητο αυτό το έχω από το '82.
 - (*) – Το αυτοκίνητο αυτό έχω από το '82.

Ο ομιλητής δεν χρησιμοποιεί τις απαντήσεις χωρίς αντωνυμική επανάληψη, εφόσον το αντικείμενο της πρότασης (τον καφέ, το αυτοκίνητο) νοείται ως θέμα της συνομιλίας και προτάσσεται τού ρήματος:

Αντωνυμική επανάληψη

Η χρήση της αντωνυμικής επανάληψης αποκλείεται, όταν σε λειτουργία αντικειμένου βρίσκονται στοιχεία που δεν χρησιμοποιούνται ως φορείς γνωστής πληροφορίας. Τέτοια είναι λ.χ. ονοματικά στοιχεία με αόριστο άρθρο ή άναρθρα, καθώς και οι αόριστες και ερωτηματικές αντωνυμίες σε θέση αντικειμένου:

Δυσκολίες θα συναντήσεις πολλές.

(*) *Δυσκολίες θα τις συναντήσεις πολλές.*

Έναν γνωστό συνάντησα σήμερα στο λεωφορείο.

(*) *Έναν γνωστό τον συνάντησα σήμερα στο λεωφορείο.*

Τίποτε δεν μπορούμε να κάνουμε.

(*) *Τίποτε δεν μπορούμε να το κάνουμε.*

Κάποιον ήθελα να συναντήσω, αλλά δεν ήρθε.

(*) *Κάποιον ήθελα να τον συναντήσω, αλλά δεν ήρθε.*

Ποιον θα ήθελες να συναντήσεις;

(*) *Ποιον θα ήθελες να τον συναντήσεις;*

Η εστία της πρότασης

Η εστία της πρότασης αποτελεί τη βασική πληροφορία που προβάλλεται ιδιαίτερα. Ο ομιλητής τονίζει συνήθως εκείνα τα στοιχεία του μηνύματος που εισάγονται για πρώτη φορά στην επικοινωνία. Η εστία λοιπόν βρίσκεται κατά κανόνα στη νέα πληροφορία και αποτελεί μέρος του σχολίου της πρότασης.

Πληροφοριακή αξία της εστίας

Η εστίαση σε ένα στοιχείο της πρότασης μπορεί να έχει δύο λειτουργίες:

- μπορεί να εξυπηρετεί την απλή **προβολή** του στοιχείου που δηλώνει τη βασική πληροφορία του μηνύματος:

Ο ποιητής γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Ζάκυνθο.

Στις διακοπές τις τριανταφυλλιές θα μας τις ποτίζουν οι καλοί μας γείτονες.

Η εστία της πρότασης

- μπορεί να εξυπηρετεί την **αντιδιαστολή** ενός στοιχείου της πρότασης με κάποιο άλλο στοιχείο που αναφέρεται στην πρόταση ή εννοείται:

*Στη Ρόδο πήγαμε το περασμένο καλοκαίρι, όχι το φετινό.
Εσύ να πάρεις τηλέφωνο, μη βάλεις πάλι τη μητέρα σου!*

Εστία και σειρά των όρων

Στις αποφάνσεις, η χαρακτηριστική θέση της εστίας, που εξυπηρετεί την απλή προβολή ενός στοιχείου, είναι στο τέλος της πρότασης. Αυτό σημαίνει ότι, όταν η κύρια πληροφορία της πρότασης βρίσκεται στο τέλος, δεν είναι απαραίτητο να τονιστεί με άλλα μέσα. Η πρόταση εκφέρεται με ουδέτερο επιτονισμό:

*Σιγά-σιγά ξεχωρίζουν μέσα από την πληθώρα κινημάτων και τάσεων
οι μορφές-κλειδιά.*

Τα σχολεία ανοίγουν τον Σεπτέμβριο.

Το μικρότερο εγγόνι μου είναι τεσσάρων χρόνων.

Η εστία της πρότασης

Όταν όμως η εστία δεν βρίσκεται στο τέλος τής πρότασης, προβάλλεται ιδιαίτερα με τη βοήθεια των προσωδιακών χαρακτηριστικών σε οποιοδήποτε σημείο τής πρότασης, και κυρίως στην αρχή:

Τον Σεπτέμβριο ανοίγουν τα σχολεία.

Στη Χαβάη, εκεί θα ονειρευόμουν να κάνω το γαμήλιο ταξίδι μου.

Αντίθετα από την εστία που εξυπηρετεί την προβολή, η εστία που χρησιμοποιείται για αντιδιαστολή συνήθως τοποθετείται στην αρχή τής πρότασης:

[– Πού θα πάτε σήμερα;]

– Σήμερα θα πάμε στο γήπεδο. (απλή εστία)

[– Θα πάτε σήμερα στο γήπεδο;]

– Σινεμά θα πάμε σήμερα, όχι στο γήπεδο. (εστία για αντιδιαστολή)

[– Άκουσα ότι αγόρασες καινούργιο αυτοκίνητο.]

– Μηχανάκι αγόρασα, όχι αυτοκίνητο. (εστία για αντιδιαστολή)

Εστία και επιτονισμός

Προβολή τής εστίας με επιτονισμό, υπογράμμιση κ.ά.

Στον προφορικό λόγο, έχουμε ήδη αναφέρει ότι η εστία προβάλλεται με τον επιτονισμό. Ιδιαίτερα όταν η εστία δεν τοποθετείται στο τέλος τής πρότασης, ο ομιλητής την τονίζει με την ένταση και το ύψος τής φωνής:

Καράβι χρειάζεσαι, όχι αυτοκίνητο!

Η εστία για αντιδιαστολή μπορεί να γίνει και σε ένα μέρος μιας λέξης, λ.χ. με ένα συνθετικό:

*Δεν σου είπα ότι αγόρασα εισιτήρια, αλλά ότι θα αγοράσω.
Είναι ευθύνη όλων μας να μην καταλήξει η δημοκρατία σε
δημαγωγία!*

Στον γραπτό λόγο, η εστία τής πρότασης προβάλλεται και με τα διάφορα μέσα τονισμού των σημαντικών στοιχείων τού μηνύματος (κεφαλαία γράμματα, υπογράμμιση, πλάγιοι ή έντονοι χαρακτήρες κ.ά.):

Υπερψηφίστηκε ο προϋπολογισμός με τρεις διαρροές από την κυβερνητική παράταξη.

Σειρά των όρων

Γενικά

Για την απόδοση τού μηνύματος από διαφορετικές προοπτικές, χρησιμοποιείται –εκτός από τις συντακτικές τεχνικές (διάθεση, απρόσωπη σύνταξη κ.ά.)– και η σειρά των όρων τής πρότασης:

Ο φίλος σου ο Αποστόλης παίζει μπάσκετ στην παιδική χαρά.

Στην παιδική χαρά παίζει μπάσκετ ο φίλος σου ο Αποστόλης.

Μπάσκετ παίζει στην παιδική χαρά ο φίλος σου ο Αποστόλης.

Παίζει μπάσκετ ο φίλος σου ο Αποστόλης στην παιδική χαρά.

Μπάσκετ παίζει στην παιδική χαρά ο φίλος σου ο Αποστόλης.

Παίζει μπάσκετ στην παιδική χαρά ο φίλος σου ο Αποστόλης.

Οι προτάσεις αυτές, ενώ δηλώνουν το ίδιο μήνυμα, σε κατάλληλο περιβάλλον και με τον ανάλογο επιτονισμό αποδίδουν διαφορετική πληροφοριακή αξία στα διάφορα στοιχεία τού μηνύματος (θέμα, σχόλιο, προβολή, αντιδιαστολή). Αυτός είναι και ο κύριος ρόλος τής σειράς των όρων στη Νέα Ελληνική.

Σειρά των όρων και επικοινωνιακή λειτουργία

Σειρά των όρων και επικοινωνιακή λειτουργία της πρότασης Απόφαση

Έχει ήδη τονιστεί ότι η αλλαγή της σειράς των όρων στη Νέα Ελληνική χρησιμοποιείται για την ανάδειξη της πληροφοριακής αξίας των όρων της πρότασης. Αυτό υπονοεί ότι η σειρά των όρων δεν συνδέεται με τη συντακτική λειτουργία (υποκείμενο, αντικείμενο κ.ά.), όπως συμβαίνει με άλλες γλώσσες¹.

Έτσι, για την απόφαση με μεταβατικά ρήματα και αντικείμενο σε αιτιατική είναι δυνατοί όλοι οι συνδυασμοί των βασικών όρων της πρότασης (ρήμα, υποκείμενο, αντικείμενο), όπως δείχνουν οι ακόλουθες προτάσεις:

Ρήμα

Υποκείμενο

Αντικείμενο

Κι έτσι, πέτυχε ο κατηγορούμενος τον σκοπό του, να αναβληθεί η δίκη για άλλη μία φορά.

Υποκείμενο

Ρήμα

Αντικείμενο

Μικροπωλητές στήνουν τους πάγκους τους και πουλάνε παιχνίδια.

Υποκείμενο

Αντικείμενο

Ρήμα

Οι κακοποιοί τη δουλειά τους κάνουν.

Ρήμα

Αντικείμενο

Υποκείμενο

Δεν ξεπερνούν τους πέντε οι γερουσιαστές που εξέφρασαν την αντίδρασή τους.

Αντικείμενο

Ρήμα

Υποκείμενο

Την κορυφή των Άνδεων κατέκτησε τον περασμένο Ιούλιο μια ελληνική αποστολή.

Αντικείμενο

Υποκείμενο

Ρήμα

Τα πλούτη

πολλοί

εμίσησαν.

Από τις έξι αυτές δυνατές σειρές, βασικές θεωρούνται οι «υποκείμενο - ρήμα - αντικείμενο» και «ρήμα - υποκείμενο - αντικείμενο»:

- ΥΡΑ** *Το δικαστήριο δεν έβγαλε ακόμη απόφαση.
Οι ζωγράφοι τού Μπαρόκ απεικονίζουν τον στοχαστή, τον μοναχικό άνθρωπο, τον προφήτη.
Οι τρεις βασικοί υποψήφιοι δηλώνουν σιγουριά για τη νίκη.*
- ΡΥ(Α)** *Εμφανίστηκε κρούσμα μηνιγγίτιδας σε σχολείο τής περιοχής.
Πληθαίνουν οι συζητήσεις γύρω από το επίπεδο γνώσης των αποφοίτων Λυκείου.
Θα καταθέσουν οι ενδιαφερόμενοι τις προτάσεις τους συντόμως.*

Σειρά των όρων

Η δυνατότητα της λειτουργίας αυτής στη σειρά των όρων προϋποθέτει ότι υπάρχουν σειρές πιο 'ουδέτερες' ή πιο 'φυσικές' που χαρακτηρίζονται ως **βασικές**, και σειρές αποκλίνουσες από τις βασικές, τις οποίες επιλέγει ο ομιλητής για να προβάλλει με αυτό τον τρόπο την πληροφοριακή αξία κάποιου από τους όρους της πρότασης.

Ο καθορισμός της βασικής σειράς μπορεί να εξαρτάται:

- από το είδος της πρότασης και της αντίστοιχης επικοινωνιακής λειτουργίας: απόφαση, ερώτηση, προσταγή,
- από το αν οι προτάσεις είναι κύριες ή δευτερεύουσες,
- από την έκταση, τη συνεκτικότητα και την αποφυγή αμφισημιών.

Σειρά των όρων

Οι άλλες σειρές είναι λιγότερο συχνές. Ο ομιλητής τις επιλέγει προκειμένου να αποδώσει ιδιαίτερη πληροφοριακή αξία στους όρους της πρότασης:

- ΑΥΡ *Απόφαση το δικαστήριο δεν έβγαλε ακόμη.*
 ΑΡΥ *Σιγουριά για τη νίκη δηλώνουν οι τρεις υποψήφιοι βουλευτές.*
 ΡΑΥ *Δήλωσαν την αντίθεσή τους οι εκπρόσωποι των μαθητών.*
 ΥΑΡ *Εγώ τη γνώμη μου λέω.*

Τα άλλα **συμπληρώματα** (εμπρόθετο αντικείμενο, αντικείμενο σε γενική) τείνουν γενικά να τοποθετηθούν στο τέλος της πρότασης:

- Οι καθηγητές γυρίζουν στα σχολεία.*
Η διοίκηση έχει μεριμνήσει για την αποκατάσταση των ζημιών.
Μόνο η παιδεία μένει στον άνθρωπο.
Το φυσικό αέριο δεν προορίζεται μόνο για οικιακή χρήση.
Το παιδί έμοιασε τής μάννας του.

Σειρά των όρων

Με τα τρισθενή ρήματα η πιο συχνή σειρά είναι «υποκείμενο - ρήμα - έμμεσο αντικείμενο - άμεσο αντικείμενο», όταν το έμμεσο αντικείμενο είναι σε γενική, και «υποκείμενο - ρήμα - άμεσο αντικείμενο - έμμεσο αντικείμενο», όταν το έμμεσο αντικείμενο είναι εμπρόθετο:

ΥΡ εΑ αΑ *Η μάνα μου δίνει τής αδερφής μου πάντα περισσότερο φαγητό.
Ο Δημήτρης έστειλε τής Μαρίας καρτ ποστάλ από τις Μπαχάμες.*

ΥΡ αΑ εΑ *Ένα τέτοιο αεροσκάφος θα προσφέρει μεγάλα πλεονεκτήματα
στις αερομεταφορές.*

Η εκκλησία παραχώρησε το οικόπεδο στον δήμο.

Με τα τρισθενή ρήματα με εμπρόθετο αντικείμενο, το έμμεσο αντικείμενο τείνει να προηγηθεί τού άμεσου, όταν είναι άναρθρο ή όταν προσδιορίζεται με το αόριστο άρθρο. Στις περιπτώσεις αυτές, το άμεσο στοιχείο εισάγει ένα νέο στοιχείο στη συνομιλία και γι' αυτό ο ομιλητής τείνει να το τοποθετήσει στο τέλος τής πρότασης:

Σειρά των όρων

Με τα **συνδεδεικμένα ρήματα** η πιο χαρακτηριστική σειρά είναι «υποκειμένο - ρήμα - κατηγορούμενο», αλλά επίσης συχνά χρησιμοποιούνται και οι σειρές «κατηγορούμενο - ρήμα - υποκείμενο» και «ρήμα - κατηγορούμενο - υποκείμενο»:

ΥΡΚ *Κι όμως, ο ηγέτης του κόμματος δεν ήταν παντοδύναμος.
Η μηνιαία δόση είναι ιδιαίτερα ακριβή.*

ΚΡΥ *Τελευταίο σχέδιο ήταν η παγίδευση πλούσιας κληρονόμου.
Το ζητούμενο δεν είναι η μείωση των δαπανών, αλλά η αύξηση των
εσόδων.
Βλαβερές είναι οι κορτιζόνες και τα αντιβιοτικά.*

ΡΚΥ *Ήταν χαρακτηριστική η επιμονή του.
Θα ήταν παράλειψη η παράβλεψη του ανθρώπινου παράγοντα στην
οργάνωση της διοίκησης.*

Σειρά των όρων

Ορισμένα **αμετάβατα ρήματα**, όπως τα **υπαρκτικά**, εμφανίζονται ως βασική σειρά: «ρήμα - υποκείμενο». Στις προτάσεις με τα ρήματα αυτά η κεντρική πληροφορία του μηνύματος δηλώνεται συνήθως από το υποκείμενο και γι' αυτό το υποκείμενο τείνει να τοποθετηθεί στο τέλος της πρότασης:

Υπάρχει ένα πρόβλημα.

Ερώτηση, προσταγή/παράκληση

- Στις ερωτήσεις ολικής αγνοίας το ρήμα τείνει να προηγείται των ορισμάτων:

Είναι δύσκολες οι εξετάσεις;

Αθώθηκαν οι δράστες;

Σειρά των όρων

Οι ερωτηματικές αντωνυμίες, οι σύνδεσμοι και τα επιρρήματα στις ερωτήσεις μερικής αγνοίας, τοποθετούνται κατά κανόνα στην πρώτη θέση και ακολουθούνται από το ρήμα:

Ποιος ήλθε μαζί σου;

Πώς άρχισε η λογομαχία;

Γιατί δεν έχουν γεμίσει ακόμη οι αιθέρες με ελικόπτερα;

- Στις προστακτικές προτάσεις το ρήμα τείνει να τοποθετηθεί στην πρώτη θέση της πρότασης:

Ας κοιτάξει εκείνος τη δουλειά του και ας αφήσει τους άλλους στην ησυχία τους.

Να έχουν τον νου τους όσοι καθυστερούν, γιατί θα αρχίσουν να μπαίνουν απουσίες.

Πηγαίνατε εσείς μπροστά κι εμείς ακολουθούμε.

Προσθέστε δύο κουταλιές βούτυρο και κλείστε ερμητικά τη χύτρα ταχύτητος.

Σειρά των όρων

Σειρά των όρων και κύριες/εξαρτημένες προτάσεις

Η σειρά των όρων εμφανίζει ορισμένες ιδιαιτερότητες στις εξαρτημένες προτάσεις. Ιδιαίτερα στις εξαρτημένες προτάσεις με Υποτακτική, το ρήμα στις περισσότερες περιπτώσεις ακολουθεί τον σύνδεσμο που εισάγει την πρόταση:

Το σχολείο έκλεισε νωρίτερα, ώστε να έχουν αρκετό χρόνο για προετοιμασία οι διαγωνιζόμενοι.

Φοβούνται μήπως καταστραφεί η σοδειά.

Οι νέοι αναρωτιούνται, γιατί να αποφασίζουν πάντα οι μεγαλύτεροι.

Το φαγητό θα το σερβίρουμε όταν επιστρέψει ο πατέρας από τη δουλειά.

Σειρά των όρων

Η έκταση των όρων

Όροι με μεγάλη έκταση τείνουν να τοποθετηθούν στο τέλος της πρότασης, ενώ όροι με μικρή έκταση τείνουν να τοποθετηθούν στην αρχή.

Χαρακτηριστικοί όροι με μεγάλη έκταση είναι οι εξαρτημένες προτάσεις. Εξαρτημένες προτάσεις με λειτουργία υποκειμένου ή αντικειμένου τείνουν να τοποθετηθούν στο τέλος της πρότασης. Ότι- και να- συμπληρώματα και ενδοιαστικές προτάσεις χρησιμοποιούνται κατά κανόνα μετά το ρήμα από το οποίο εξαρτώνται, πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις χρησιμοποιούνται κατά κανόνα μετά το λεκτικό ρήμα:

Υπενθυμίζεται ότι η άσκοπη χρήση του χαρτιού αποτελεί ένδειξη αδιαφορίας για το περιβάλλον.

Ανησυχούν μήπως χάσουν τα δικαιώματα που κατάφεραν να κατακτήσουν με μακροχρόνιους αγώνες.

Θέλω να μάθω ποιος αποφάσισε να ακυρώσουμε για άλλη μία φορά την εκδρομή.

Άλλοι όροι με μεγάλη έκταση, που τείνουν να τοποθετηθούν στο τέλος της πρότασης, είναι μεγάλες ονοματικές φράσεις με πολλά προσδιοριστικά στοιχεία:

Έγινε δεκτή η πρόταση της πλειοψηφίας του Διοικητικού Συμβουλίου της Ομοσπονδίας για τη συνέχιση των απεργιακών κινητοποιήσεων.

Την εκτέλεση του έργου έχει καθυστερήσει η ατελείωτη σειρά από φυσικά και ανθρώπινα εμπόδια, που συνάντησε το συνεργείο κατά μήκος του ποταμού.

Σειρά των όρων

Η συνεκτικότητα

Στοιχεία τα οποία συνδέονται συντακτικά τείνουν να συνδεθούν και με τη θέση τους μέσα στην πρόταση.

Για παράδειγμα, η αναφορική πρόταση τείνει να τοποθετηθεί κοντά στο όνομα το οποίο προσδιορίζει:

*Ο καλοντυμένος κύριος που περίμενε στη στάση ήταν ο ελεγκτής.
Οι υπάλληλοι που θα μείνουν χωρίς δουλειά, διαδηλώνουν αύριο στο κέντρο της Αθήνας.*

Η αμφισημία (αποφυγή)

Πολλές φορές η σειρά των όρων τής πρότασης επηρεάζεται από τη γενική τακτική για την αποφυγή αμφισημιών.

Ένας τύπος πρότασης τής Νέας Ελληνικής που είναι συχνά αμφίσημος και μπορεί να παρερμηνευθεί είναι οι προτάσεις με τρισθενές ρήμα και έμμεσο αντικείμενο σε γενική. Η αμφισημία συνίσταται στις δύο ερμηνείες που επιδέχεται η γενική τού έμμεσου αντικειμένου, όταν χρησιμοποιείται μετά το όνομα. Μπορεί να ερμηνευθεί είτε ως έμμεσο αντικείμενο είτε ως γενική κτητική:

Χάρισα ένα φόρεμα τής αδερφής μου.

Με αυτήν τη σειρά των λέξεων το *τής αδερφής μου* μπορεί να έχει είτε λειτουργία γενικής κτητικής στο *φόρεμα* (ενν. «χάρισα ένα φόρεμα που ανήκε στην αδερφή μου») είτε λειτουργία έμμεσου αντικειμένου στο *χάρισα* (ενν. «χάρισα ένα φόρεμα στην αδερφή μου»). Στον προφορικό λόγο, η αμφισημία αποφεύγεται αν η πρόταση διατυπωθεί με κατάλληλο επιτονισμό. Εκτός από τον επιτονισμό, η αμφισημία μπορεί να αποφευχθεί, αν η πρόταση διατυπωθεί με διαφορετική σειρά:

Χάρισα τής αδερφής μου ένα φόρεμα.

Με τη διατύπωση αυτή, ο ομιλητής χρησιμοποιεί τη σειρά των όρων για την επίλυση τής αμφισημίας: η μόνη δυνατή ερμηνεία είναι αυτή τού έμμεσου αντικειμένου.

Σειρά των όρων και οι προοπτικές του μηνύματος

Όσα έχουν αναφερθεί αποτελούν τις γενικές τάσεις που καθορίζουν τη σειρά των λέξεων, όταν ο ομιλητής δεν επιδιώκει να προβάλλει την πληροφοριακή αξία κάποιου όρου της πρότασης.

Προκειμένου να προβάλλει κάποιον όρο, ο ομιλητής τροποποιεί τη βασική σειρά. Στις περιπτώσεις αυτές, σχηματίζονται προτάσεις με σειρά των όρων που δεν συμφωνεί με τις γενικές τάσεις που περιγράψαμε.

Η βασική σειρά π.χ. των προστακτικών προτάσεων (βλ. § 344) χαρακτηρίζεται από την τοποθέτηση του ρήματος στην αρχή της πρότασης. Στα παρακάτω παραδείγματα, το υποκείμενο προτάσσεται του ρήματος. Ο ομιλητής προβάλλει με τον τρόπο αυτόν την πληροφοριακή αξία του υποκειμένου ως θέματος του μηνύματος:

Ο Γιάννης να κοιτάξει τη δουλειά του!

Οι διαφωνούντες ας έρθουν να πουν τα επιχειρήματά τους μπροστά στο κοινό!

Στοιχεία με μεγάλη έκταση τείνουν να τοποθετηθούν στο τέλος της πρότασης (βλ. § 347)· φέρνοντάς τα στην πρώτη θέση, ο ομιλητής προβάλλει την πληροφοριακή αξία τους:

Σε αυτά τα έξι συμμετρικά σημεία στους πλευρικούς τοίχους βρίσκονταν εντοιχισμένα πήλινα δοχεία.

Τον υπάλληλο, που πλαστογράφησε το βιβλιάριο, αναζητεί η αστυνομία εδώ και καιρό.

ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΡΗΜΑΤΟΣ

Παράγωγα ρήματα

Προθηματική παραγωγή

Στη Νέα Ελληνική, τα περισσότερα παράγωγα ρήματα σχηματίζονται με τη χρήση των εξής προθημάτων:

ανα-	εκ-/εξ-	μετα-	προσ-
αντι-	εν-	παρα-	συν-
απο-	επι-	περι-	υπερ-
δια-	κατα-	προ-	υπο-
εισ-			

Πρόκειται για στοιχεία που μερικοί χαρακτηρίζουν «παλαιότερες προθέσεις» (εν-, εκ-, περι- κ.ά.). Πολλά από αυτά έχουν παράλληλα προς την προθηματική και καθαρώς προθετική ονομαστική λειτουργία με κυμαινόμενη συχνότητα και σε λογιότερο ή πιο απαιτητικό ύφος (ανά δύο - ανα-βάλλω, προς τη θάλασσα - προσβάλλω).

Η σημασία των προθημάτων αυτών είναι ποικίλη και, πολλές φορές, δύσκολα προσδιοριζόμενη: Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν τα προθήματα με περισσότερες τής μιας σημασίας, όπως π.χ. το πρόθημα παρα-

- παρά: α) «κοντά»
 β) «εναντιότητα», «παράβαση», «απόκλιση από το ορθό»
 γ) «περισσότερο από το κανονικό» (επιτατικό)

Ποικίλη είναι επίσης η σημασία του επιθέματος εκ-/ εξ-:

εκ- / εξ-:	α) «κίνηση προς τα έξω»	εξ-έρχομαι
	β) «αλλαγή»	εξ-ελληνίζω
	γ) «επίταση»	εξ-αγριώνω

Εκτός από τις προθέσεις, χρησιμοποιείται αρκετά συχνά για την παραγωγή ρημάτων και το πρόθημα ξε- με ποικίλη σημασία:

ξε-:	α) στερητική σημασία	ξε-βάφω, ξε-γράφω, ξε-σκεπάζω
	β) επιτατική σημασία	ξε-τρελαίνομαι, ξε-παγιάζω, ξε-πουλώ,
ξε-κουφαίνω, ξε-σκίζω
	γ) «περνά συγκεκριμένο χρονικό διάστημα»	ξε-καλοκαιριάζω, ξε-νυχτώ,
ξε-χειμωνιάζω

Επιθηματική παραγωγή

Παράγωγα ρήματα που δηλώνουν ενέργεια ή κατάσταση στην οποία βρίσκεται το υποκείμενο μπορούν να σχηματιστούν κυρίως από ονόματα, επίθετα, επιρρημάτα και επιφωνήματα με τα εξής παραγωγικά επιθήματα:

-ζω					
-ίζω	δυσφημ-ίζω	κακ-ίζω	μουγγρ-ίζω	νιαουρ-ίζω	κακαρ-ίζω
-άζω	στεγ-άζω	πηγ-άζω	κραυγ-άζω	νε-άζω	αναγκ-άζω
-ιάζω	τρεμουλ-ιάζω	ξεμπροστ-ιάζω	ξαφν-ιάζω		
-αίνω	βαθ-αίνω	μικρ-αίνω	κοντ-αίνω	πλουτ-αίνω	πληθ-αίνω
-ώνω	δυναμ-ώνω	μισθ-ώνω	πληγ-ώνω	σιμ-ώνω	ημερ-ώνω
	ελευθερ-ώνω	φανερ-ώνω			
-ύνω	ελαφρ-ύνω	μεγεθ-ύνω	απαλ-ύνω	ευκολ-ύνω	οξ-ύνω
	βαρ-ύνω				
-εύω	γαλην-εύω	προεδρ-εύω	στρατ-εύω	γυρ-εύω	προφητ-εύω
	κοντ-εύω	σκαρτ-εύω	περισσ-εύω	δημοσι-εύω	χαζ-εύω
	φρονιμ-εύω	χρησιμ-εύω	νοστιμ-εύω	συντομ-εύω	
-άρω	ποζ-άρω	προβ-άρω	κοντρ-άρω	φορτσ-άρω	αγκαζ-άρω
	μοστρ-άρω	μακιγι-άρω	ρετουσ-άρω	μπαρκ-άρω	κοπι-άρω

Λεξικά προθήματα

Ως λεξικά προθήματα λειτουργούν τα εξής:

- αυτο- με αυτοπαθή σημασία και με ρήματα στην παθητική φωνή:
αυτ-απατώμαι αυτο-διοικούμαι αυτο-ελέγχομαι αυτο-καταστρέφομαι

Πρόκειται για λεξικοποιημένη εμφατική δήλωση λειτουργίας τής αυτοπάθειας (βλ. § 297).

- αλληλο- με την έννοια τής αλληλοπάθειας (βλ. § 299) μεταξύ των υποκειμένων για ό,τι δηλώνει το ρήμα που συνήθως είναι στην παθητική φωνή (εξαιρέση: *αλληλογραφώ, αλληλοεπιδρούν*) και σε πληθυντικό αριθμό:

αλληλο-σπαράζονται αλληλο-βοηθούνται αλληλο-υποστηρίζονται

Με τη σημασία τού υποκορισμού τής ρηματικής έννοιας χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στον κοινό προφορικό λόγο τα εξής:

ψιλο-: *ψιλο-βρέχει, ψιλο-βλέπω, ψιλο-γκρινιάζω, ψιλο-διαβάζω, ψιλο-δουλεύω, ψιλο-ξηλεύω, ψιλο-καταλαβαίνω, ψιλο-τραγουδώ*

μισο-: *μισο-γεμίζω, μισο-διαβάζω, μισο-καταλαβαίνω, μισο-κοιμάμαι, μισο-τελειώνω, μισο-τρώω*

κουτσο-: *κουτσο-βλέπω* *κουτσο-πίνω* *κουτσο-δουλεύω*
κουτσο-περνάω *κουτσο-γράφω* *κουτσο-καταφέρνω*

ψευτο-: *ψευτο-αρρωσταίνω* *ψευτο-βοηθάω* *ψευτο-εργάζομαι*
ψευτο-απασχολούμαι *ψευτο-γελάω* *ψευτο-κλαίω*
ψευτο-συγγυρίζω

Λεξικά επιθήματα

Τα συνήθη λεξικά επιθήματα είναι τα εξής:

- **-βολώ:** τριξο-βολώ, γεννο-βολώ, πετρο-βολώ, γυρο-βολώ

Χρησιμοποιείται με επιτατική, επαναληπτική σημασία ή με τη σημασία της πλησμονής: μοσκοβολώ, σπιθοβολώ.

- **-κομώ:** («φροντίζω»): γηρο-κομώ, παιδο-κομώ, γεροντο-κομώ
- **-κοπώ:** (με επιτατική/επαναληπτική σημασία) ιδρο-κοπώ, γλεντο-κοπώ, βροντο-κοπώ¹.

Η επιτατική, θαμιστική έννοια, με την οποία χρησιμοποιείται αυτό το λεξικό επίθημα, είναι διαφορετική από εκείνη των ρημάτων σε -κοπώ που συνδέεται με την έννοια τού κόπτω/κόβω: πλευροκοπώ.

Λεξικά επιθήματα

- **-λογώ:** Χρησιμοποιείται με τις εξής σημασίες:
 1. «λέω» ή «ασχολούμαι με κάτι»:
 - ασχρο-λογώ, απεραντο-λογώ, κινδυνο-λογώ, θριαμβο-λογώ, ρουσφετο-λογώ, παντρο-λογώ, χαζο-λογώ, γυρνο-λογώ, τσιμπο-λογώ*
 2. «μαζεύω», «συγκεντρώνω»:
 - ανθο-λογώ, σταχυο-λογώ, κορφο-λογώ*
- **-μανώ:** επιτείνει τη σημασία τού ρήματος:
 - βροντο-μανώ, φυσσο-μανώ, λυσσο-μανώ*
- **-ποιώ:** «κάνω», «καθιστώ»:
 - νομιμο-ποιώ, δημοτικο-ποιώ, κομματικο-ποιώ, δραματο-ποιώ, κοινωνικο-ποιώ, πολιτικο-ποιώ*
- **-σκοπώ:** «εξετάζω»:
 - ακτινο-σκοπώ, βολιδο-σκοπώ, σπλαγγνο-σκοπώ, στηθο-σκοπώ.*

Σύνθετα ρήματα

Τα σύνθετα ρήματα της Νέας Ελληνικής προκύπτουν από τον συνδυασμό ρήματος ως β' συνθετικού με λέξεις που ανήκουν στις εξής γραμματικές κατηγορίες:

- όνομα: *ψωμο-ζώ, αβγο-κόβω*
- επίρρημα: *πίσω-γυρίζω, ξανα-λέω, σιγο-περπατώ, σιγο-μιλώ*
- επίθετο: *ασπρο-ντύνομαι, μεγαλο-πιάνομαι*
- αριθμητικό: *χιλιο-παρακαλώ*
- ρήμα: *ανοιγο-κλείνω*

Το συνδετικό φωνήεν *-ο-* εμφανίζεται και στα σύνθετα ρήματα ως συνδετικός αρμός μεταξύ των δύο θεμάτων που συναποτελούν το σύνθετο ρήμα. Για τη χρήση του ισχύουν όσα έχουν λεχθεί στο όνομα. Χαρακτηριστικό είναι ότι με τα επιρρήματα *πίσω* και *ξανά* δεν απαντά συνδετικό

φωνήεν: *πισωγυρίζω, ξαναλέω*. Ιδιαίτερα το επίρρημα *ξανά* χρησιμοποιείται συχνά αμετάβλητο και προ φωνήεντος: *ξαναέρχομαι*.

Ως προς τον τονισμό των σύνθετων ρημάτων είναι χαρακτηριστικό ότι διατηρούν τον τονισμό τού αρχικού ρήματος:

ξαναγυρίζω < ξανά + γυρίζω

Συντακτική και σημασιολογική σχέση στα σύνθετα

Η διάκριση σε παρατακτικά και εξαρτημένα σύνθετα ισχύει και για τα σύνθετα ρήματα.

α. Παρατακτικά σύνθετα

Τα παρατακτικά σύνθετα αποτελούνται από δύο ρήματα και μπορούν να αποδοθούν αναλυτικά με σύνδεση των δύο συνθετικών με τον σύνδεσμο και:

μπαινοβγαίνω = μπαίνω και βγαίνω

Πρώτο τίθεται εκείνο από τα δύο ρήματα που θεωρείται ότι προηγείται λογικά, σε μια σχέση αντίθεσης που παρατηρείται μεταξύ των δύο συνθετικών μερών:

αναβοσβήνω

Επισημαίνουμε ότι μερικά ρήματα ως α' συνθετικά εμφανίζουν συντομευμένη μορφή:

αυξομειώνω (αντί: αυξανο-)

ανεβοκατεβαίνω (αντί: ανεβαινο-)

Συντακτική και σημασιολογική σχέση στα σύνθετα

β. Προσδιοριστικά σύνθετα

Στις περιπτώσεις που το α' συνθετικό είναι επίρρημα αλλά και επίθετο, λειτουργεί στη σύνθεση ως επιρρηματικός προσδιορισμός:

καλοτρώω: τρώω καλά

σιγοτραγουδώ: τραγουδώ σιγανά

Το όνομα ως α' συνθετικό μπορεί να αντιστοιχεί:

- με προθετική φράση

ψωμοζώ: ζω με ψωμί

τοιχοκολλώ: κολλώ στον τοίχο

κονταροχτυπιέμαι: χτυπιέμαι με κοντάρι

- με ποιητικό αίτιο:

θαλασσοδέρνομαι: δέρνομαι από τη θάλασσα

- σπανιότερα με αντικείμενο:

αφισοκολλώ: κολλώ αφίσες

- με παραβολική φράση:

λαγοκοιμάμαι: κοιμάμαι σαν τον λαγό

Είναι χαρακτηριστικό ότι το α' συνθετικό δεν μπορεί να λειτουργεί ως υποκείμενο τού οήματος.

Περιφραστικά ρήματα

Τα περιφραστικά ρήματα, ως μη μονολεκτική δήλωση ρηματικής έννοιας, αποτελούνται από παγιωμένες εκφράσεις σε διάφορο βαθμό, στις οποίες το ρήμα με τα συμπληρώματά του ή και τους προσδιορισμούς του βρίσκεται σε στενή σημασιολογική σχέση, ώστε ως σύνολο να δηλώνουν μία σημασία και να λειτουργούν όπως τα μονολεκτικά ρήματα. Τη στενή σχέση των συστατικών του περιφραστικού ρήματος αποδεικνύει και το ότι τα συμπληρώματα δεν μπορούν να αντικατασταθούν από αντωνυμία ούτε να αποτελέσουν απάντηση σε σχετική ερώτηση:

- Πήρες μέρος στον διαγωνισμό; - * Ναι, το πήρα
- * Τι πήρες στον διαγωνισμό; - * Μέρος.

Συχνά συνυπάρχουν με αντίστοιχα μονολεκτικά ρήματα με ή χωρίς διαφορές στη σημασία και τη χρήση:

- έχω τη γνώμη = νομίζω
- κάνω ερώτηση = ρωτώ
- παίρνω δάνειο (από την τράπεζα) = δανείζομαι

Περιφραστικά ρήματα

Τα περιφραστικά ρήματα, μπορούμε να τα διακρίνουμε αδρομερώς σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

- α. ρηματικές περιφράσεις με απολεξικοποιημένα ρήματα
- β. στερεότυπες ρηματικές περιφράσεις.

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι και οι δύο κατηγορίες είναι δυνατόν να ενταχθούν σε ένα συνεχές ρηματικών εκφράσεων που διαφοροποιούνται ως προς τον βαθμό παγίωσης των συστατικών μερών τους. Το συνεχές αρχίζει με τις ελεύθερες ρηματικές συνάψεις και τελειώνει με τις στερεότυπες ρηματικές περιφράσεις.

ελεύθερη ρηματική σύναψη	συνήθης ρηματική σύναψη	ρηματικές περιφράσεις με απολεξικο- ποιημένα ρήματα	στερεότυπες ρηματικές περιφράσεις
δίνω το βιβλίο	δίνω το όνομά μου	δίνω απάντηση (= απαντώ)	δίνω τα χέρια (= συμφιλιώνομαι)

Όσο προχωρούμε στο συνεχές, αυξάνεται η παγίωση των συστατικών στοιχείων των ρηματικών συνάψεων και μειώνεται η σημασιολογική τους αυτοτέλεια, με συνέπεια να αυξάνονται οι πιθανότητες αντιστοιχίας τους με μονολεκτικό ρήμα.

Ρηματικές εκφράσεις με απολεξικοποιημένα ρήματα

Οι ρηματικές περιφράσεις με απολεξικοποιημένα ρήματα εμφανίζουν τη μορφή ρήματος και συμπληρώματος ή προσδιορισμού, με κύριο όμως χαρακτηριστικό ότι το νοηματικό βάρος μεταφέρεται από το ρήμα στο συμπλήρωμα ή στον προσδιορισμό, που είναι συχνά τής αυτής ετυμολογίας και σημασίας ή αντίστοιχης σημασίας με μονολεκτικό ρήμα. Έτσι, στα φραστικά αυτά ρήματα, το ρήμα χρησιμοποιείται για να παρέχει τις κατηγορίες τού ρήματος: χρόνο, πρόσωπο, ποιόν ενεργείας και τροπικότητα.

κάνω αρχή = αρχίζω

κάνω ερώτηση = ρωτάω

κάνω υπομονή = υπομένω

δίνω εξετάσεις = εξετάζομαι

κάνω πίσω = υποχωρώ

Ρηματικές εκφράσεις με απολεξικοποιημένα ρήματα

Δεν είναι πάντοτε δυνατή η αντιστοιχία των ρηματικών αυτών περιφράσεων με μονολεκτικά ρήματα, αφού πολλές φορές ο μηχανισμός αυτός χρησιμοποιείται ανεξαρτήτα για την έκφραση νέων ρηματικών εννοιών, όπως *δίνω συνέντευξη, δίνω παράσταση, κάνω εκπομπή, κάνω θέμα, κάνω ταμείο*.

Οι ρηματικές περιφράσεις με απολεξικοποιημένα ρήματα εμφανίζουν μετρίου βαθμού παγίωση, αφού αυτή μπορεί να παραβιαστεί με μεμονωμένο προσδιορισμό των ονομάτων και με έννοιες που μπορούν να δεχθούν διαβάθμιση:

μου έκανε εντύπωση: μου έκανε εξαιρετική εντύπωση

δίνω προσοχή: δίνω μεγάλη προσοχή

καταβάλλω προσπάθειες: καταβάλλω τεράστιες προσπάθειες

κάνω πίσω: κάνω πίσω ολοταχώς/κάνω αναγκαστικά πίσω

Η χρήση τού άρθρου ποικίλλει. Συχνά δεν χρησιμοποιείται:

κάνω εντύπωση, δίνω προσοχή

άλλοτε όμως αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο τής έκφρασης

έχω τη γνώμη, έχω την εντύπωση

Σε άλλες περιπτώσεις η παρουσία ή απουσία τού άρθρου ή ακόμη και η χρήση τού οριστικού ή τού αόριστου άρθρου οδηγεί σε σημασιολογικές διαφοροποιήσεις:

δίνω λόγο (αρραβωνιάζομαι) ≠ δίνω τον λόγο μου (υπόσχομαι)

παίρνω μέρος (συμμετέχω) ≠ παίρνω το μέρος (υποστηρίζω)

έχω την ιδέα (νομίζω) ≠ έχω μια ιδέα (προτείνω κάτι)

Απολεξικοποιημένα ρήματα

Απολεξικοποιημένα ρήματα της Νέας Ελληνικής που χρησιμοποιούνται για τον σχηματισμό πολλών ρηματικών περιφράσεων είναι κυρίως τα ρήματα του βασικού λεξιλογίου, όπως τα *κάνω*, *δίνω*, *έχω*, *παίρνω*, *βγάζω*, *ρίχνω* κ.λπ.

Ρηματικές περιφράσεις με το ρήμα *κάνω*:

Ρηματική περιφράση	Αντίστοιχο πλήρες ρήμα
<i>κάνω αίτηση</i>	<i>αιτούμαι</i>
<i>κάνω βόλτα</i>	<i>βολτάρω</i>
<i>κάνω διαδήλωση για κάτι</i>	<i>διαδηλώνω για κάτι</i>
<i>κάνω διακοπές</i>	
<i>κάνω διάλειμμα</i>	
<i>κάνω εντύπωση σε κάποιον</i>	<i>εντυπωσιάζω κάποιον</i>
<i>κάνω εξομολόγηση σε κάποιον</i>	<i>εξομολογούμαι σε κάποιον</i>
<i>κάνω ερώτηση σε κάποιον</i>	<i>ρωτάω κάποιον</i>
<i>κάνω θέμα</i>	
<i>κάνω θόρυβο</i>	<i>θορυβώ</i>
<i>κάνω κουράγιο</i>	<i>υπομένω</i>
<i>κάνω μνεία κάποιου πράγματος</i>	<i>μνημονεύω κάτι</i>
<i>κάνω μπάνιο</i>	<i>μπανιαρίζομαι</i>
<i>κάνω νόημα σε κάποιον</i>	<i>νεύω σε κάποιον</i>
<i>κάνω παράπονα για κάτι</i>	<i>παραπονούμαι για κάτι</i>
<i>κάνω παρατήρηση σε κάποιον για κάτι</i>	<i>παρατηρώ κάποιον για κάτι</i>
<i>κάνω περίπατο</i>	<i>περπατώ</i>
<i>κάνω πρόοδο</i>	<i>προοδεύω</i>
<i>κάνω προσπάθεια για κάτι</i>	<i>προσπαθώ για κάτι</i>
<i>κάνω πρόταση σε κάποιον για κάτι</i>	<i>προτείνω σε κάποιον κάτι</i>
<i>κάνω σχόλιο για κάτι</i>	<i>σχολιάζω κάτι</i>
<i>κάνω υπομονή</i>	<i>υπομένω</i>
<i>κάνω φασαρία</i>	<i>θορυβώ</i>

Ρηματικές περιφράσεις με το ρήμα *δίνω*:

Ρηματική περίφραση	Αντίστοιχο πλήρες ρήμα
<i>δίνω αναφορά σε κάποιον</i>	<i>απαντώ σε κάποιον</i>
<i>δίνω απάντηση σε κάποιον</i>	<i>γρονθοκοπώ κάποιον</i>
<i>δίνω γροθιά σε κάποιον</i>	<i>επιτρέπω σε κάποιον</i>
<i>δίνω δικαίωμα σε κάποιον</i>	<i>διατάζω κάποιον</i>
<i>δίνω εντολή σε κάποιον</i>	<i>λύνω κάτι</i>
<i>δίνω λογαριασμό σε κάποιον</i>	<i>πληροφορώ κάποιον</i>
<i>δίνω λύση σε κάτι</i>	<i>προσέχω κάτι</i>
<i>δίνω μπουνιά σε κάποιον</i>	<i>συμβουλευώ κάποιον</i>
<i>δίνω πληροφορίες σε κάποιον</i>	<i>φιλάω κάποιον</i>
<i>δίνω προσοχή σε κάτι</i>	<i>τελειώνω κάτι</i>
<i>δίνω σημασία σε κάποιον</i>	
<i>δίνω συμβουλή σε κάποιον</i>	
<i>δίνω συνέντευξη σε κάποιον</i>	
<i>δίνω φιλί σε κάποιον</i>	
<i>δίνω τέλος σε κάτι</i>	

Ρηματικές περιφράσεις με το ρήμα παίρνω:

Ρηματική περιφραση	Αντίστοιχο πλήρες ρήμα
παίρνω ανάσα	ξεκουράζομαι
παίρνω απόφαση να...	αποφασίζω να...
παίρνω δύναμη	ενδυναμώνομαι
παίρνω είδηση κάτι	αντιλαμβάνομαι κάτι
παίρνω μυρουδιά κάτι	μυρίζομαι, αντιλαμβάνομαι κάτι
παίρνω πρόφα	αντιλαμβάνομαι
παίρνω τα ρίσκα μου	ρискάρω
παίρνω τηλέφωνο κάποιον	τηλεφωνώ (σε) κάποιον
παίρνω φωτογραφία κάτι	φωτογραφίζω κάτι
παίρνω χαμπάρι ότι...	καταλαβαίνω ότι...

Ρηματικές περιφράσεις με το ρήμα ρίχνω:

Ρηματική περιφραση	Αντίστοιχο πλήρες ρήμα
ρίχνω άγκυρα	αγκυροβολώ
ρίχνω βάρος σε κάτι	επικεντρώνομαι σε κάτι
ρίχνω ένα βλέμμα σε κάτι	κοιτάζω κάτι
ρίχνω τις ευθύνες σε κάποιον	ενοχοποιώ κάποιον
ρίχνω μια ματιά σε κάτι	κοιτάζω κάτι

Ρηματικές περιφράσεις με άλλα ρήματα:

Εκτός από τα παραπάνω ρήματα, που παρουσιάζουμε εδώ ενδεικτικά, και άλλα ρήματα χρησιμοποιούνται για τον σχηματισμό φραστικών ρημάτων:

Ρηματική περιφραση	Αντίστοιχο πλήρες ρήμα
αναλαμβάνω την ευθύνη	
ασκώ ένα επάγγελμα	επαγγέλομαι
ασκώ πιέσεις σε κάποιον	πιέζω κάποιον
βάζω στοίχημα κάτι για κάτι/ ότι...	στοιχηματίζω κάτι για κάτι/ ότι...
βγαίνω βόλτα	
βγαίνω παγανιά	
δείχνω σεβασμό σε κάποιον	σέβομαι κάποιον
δείχνω ενδιαφέρον για κάτι	ενδιαφέρομαι για κάτι
έρχομαι σε επαφή με κάποιον	
κρατάω κακία σε κάποιον	
πέφτω σε απόγνωση	
προβάλλω αξίωση	αξιώνω
φέρνω σε επαφή κάποιον με κάποιον άλλον	

Κάποιος πρέπει να αναλάβει την ευθύνη, ειδάλλως θα τιμωρηθεί όλη η τάξη!
Βάζω στοίχημα ότι έχω και δεν έχω ότι η Βραζιλία σήμερα θα χάσει.

Στερεότυπες ρηματικές εκφράσεις

Οι στερεότυπες ρηματικές περιφράσεις εμφανίζουν μεγάλο βαθμό παγίωσης: τα γλωσσικά στοιχεία που συμμετέχουν στη φράση δεν επιδέχονται εύκολα επί μέρους προσδιορισμούς ούτε συχνά μεταβάλλουν τη σειρά εμφάνισής τους:

κάθομαι στα αβγά μου

* *κάθομαι στα κόκκινα αβγά μου*

* *στα αβγά μου κάθομαι*

Μπορούν, αντίθετα, να δεχθούν προσδιορισμούς που αφορούν στο σύνολο τής στερεότυπης ρηματικής περιφράσης:

Καλά κάθομαι στα αβγά μου.

Πολλές φορές του έχει δώσει πόδι.

Ο προσδιορισμός αυτός μπορεί να παρεμβάλλεται μεταξύ των συστατικών τής παγιωμένης έκφρασης:

Του έχει δώσει πολλές φορές πόδι.

Στερεότυπες ρηματικές εκφράσεις

Είναι χαρακτηριστικό ότι η σημασία τής στερεότυπης ρηματικής περιφρασης διαφέρει από τήν κυριολεκτική σημασία των λέξεων από τις οποίες αποτελείται. Γίνεται αυτό φανερό με την απόδοση τής στερεότυπης ρηματικής περιφρασης με μονολεκτικό ρήμα:

τα έβαψα μαύρα = απογοητεύθηκα / στενοχωρήθηκα
τήν πάτησα = απέτυχα / αστόχησα
παίζω στα δάχτυλα = ξέρω πολύ καλά
μένω με σταυρωμένα χέρια = αδρανών
ρίχνω μαύρη πέτρα = φεύγω για να μην ξαναγυρίσω
κάθομαι στα αβγά μου = αδιαφορώ
μαυρίζω στο ξύλο = ξυλοκοπών
βγάζω από τη μέση = εξουδετερώνω
λέω μεγάλα λόγια = μεγαλοποιών / υπερηφανεύομαι

Στερεότυπες ρηματικές εκφράσεις

Αυτό άλλωστε είναι και το κριτήριο με το οποίο διαφοροποιούνται από τα απολεξικοποιημένα και άλλα ρήματα τού 'συνεχούς', στα οποία η συνολική σημασία δεν αποκλίνει από τη σημασία των λέξεων από τις οποίες αποτελούνται, όπως φαίνεται στα παραδείγματα που ακολουθούν:

Ελεύθερη σύναψη	Συνήθης σύναψη	Απολεξικο- ποιημένο	Στερεότυπη σύναψη
κάνω έπιπλα	κάνω τα νύχια μου	κάνω βόλτα	τα κάνω θάλασσα
κάνω ό,τι μου λένε	κάνω τα μαλλιά μου	κάνω παρέα	τα έκανε λίμπα
δίνω χρήματα	δίνω το όνομά μου	δίνω απάντηση	δίνουμε τα χέρια
δίνω το διαβατήριο	δίνω χρόνο	δίνω τον λόγο μου	δίνε του
έχω δύο παιδιά	έχω καιρό	έχω ανάγκη	έχω μεσάνυχτα
παίρνω φρούτα	παίρνω το αεροπλάνο	παίρνω σύνταξη	παίρνω στροφές
ρίχνω νερό	ρίχνω τον πυρετό	ρίχνω ξύλο	ρίχνω το γάντι

***Ευχαριστώ πολύ
για την προσοχή σας!!!***

